

UN PASSEIG PER "VILLA RUSIA"

Oferim ací un breu recorregut per una selecció dels llocs més significatius de Sant Joan d'Alacant, o Villa Rusia -nom que va rebre el nostre municipi durant la Guerra Civil, de 1936 a 1939- en una ruta molt fàcil i agradable de realitzar per a un públic a partir de 12 anys.

Aquest itinerari ens servirà com a distracció -ja que transcorre per algunes de les zones verdes més boniques de Sant Joan- i alhora coneixerem una mica més de la nostra recent història, avivant la nostra memòria. Pots descarregar aquest PDF per a portar-ho durant el recorregut en el teu mòbil o bé imprimir-lo.

ADVERTIMENT COVID-19: Ull, si decideixes fer el recorregut, respecta els horaris d'eixida, el distanciament i les precaucions sanitàries. Comprova quins llocs estan dins del radi d'un quilòmetre des de la teua casa, seran els que podràs visitar en Fase 0; a partir de la Fase 1 no hi ha límit de distància en els passejos. I si no pots eixir de casa també pots fer la ruta de manera virtual utilitzant Google Maps i la seua Street View.

Comencem!!!!

1. Finca Manzaneta. Comencem en carrer Hernán Cortés, cantonada amb carrer Pintor Velázquez, al costat de la rotonda d'avinguda Comtat de Fabraquer.

Després de la revolta de part de l'exèrcit contra el Govern de la República, al juliol de 1936, va esclatar la guerra. El conflicte, que s'allargaria fins a març de 1939, va ser una cruenta guerra de desgast, sent Madrid -una de les últimes zones a caure- escenari de violents bombardejos i trinxeres. Organismes com el Consell Nacional de Tutela de Menors van decidir el trasllat de milers de xiquetes i xiquets a llocs allunyats del front. Entre les persones que van coordinar aquesta labor hem de citar a Constància de la Mora, néta del president Maura; el seu llibre de memòries *Doble esplendor*, ens conta aquest procés amb tot luxe de detalls i anècdotes. A Sant Joan arribarien uns 500 menors en edat escolar que van ser repartits entre algunes de les finques més grans i luxoses, com ho era aquesta de Manzaneta.

La vida en les denominades colònies o guarderies infantils no va ser fàcil, però gràcies a l'ajuda local, que es va bolcar en la seua cura, i als/les mestres també desplaçats, els xiquets i xiquetes van poder seguir amb el seu ritme de classes i jocs, encara que sempre preocupats per l'avanç de la guerra i l'estat de les seues famílies.

2. Finca La Concepció. En el mateix carrer Hernán Cortés, i enfront de Manzaneta i els jardins del Centre de Majors Salvador Gosálbez Alberola.

En aquesta finca es va establir l'Hospital per a convalescents d'Aviació que es va mantenir fins a acabada la guerra. Els malalts que es traslladaven a aquest hospital procedien de l'exèrcit de l'aire lleial al Govern republicà. En la seua instal·lació a Sant Joan va jugar un important paper Hidalgo de Cisneros, marit de Constància de la Mora, pertanyent a aquest exèrcit. En

L'Arxiu Municipal conservem un document d'aquest hospital en el qual se sol·licita llet per al seu proveïment.

Així mateix hem de citar que a Sant Joan es va establir personal del gremi d'aviació que treballaven en els tallers de Santa Faç, ja que el propi monestir va ser confiscat per a aquesta fi, a més d'haver sigut una txeca (les txeques van ser llocs d'arrest i tortura de persones afins als revoltats que van funcionar al principi de la guerra. Posteriorment serien suprimides, i els seus responsables jutjats, per la pròpia justícia republicana).

3. Església parroquial de Sant Joan Baptista.

Avancem per carrer Hernán Cortés i seguim per carrer Colón, girem a la dreta per carrer Mare Elisea Oliver i al costat de la rotonda travessem el parc fins a la façana i porta principal de l'església.

L'església de Sant Joan Baptista, així com algunes ermites locals, va ser assaltada res més iniciar-se la guerra per grups radicals que pretenien aprofitar el desconcert d'aqueixos moments per a arremetre contra el fort poder de l'església catòlica. Hem de situar aquests fets en el context de moviments anticlericals, associats a grups anarquistes i d'extrema esquerra, que des del segle XIX es venien gestant en vincular-se l'església catòlica amb els poders tradicionals, les oligarquies conservadores i liberals, l'exèrcit i la monarquia.

Entre altres fonts i testimoniats, la memòria que va redactar el rector Francisco de Paula Seva, ens narra com es va entrar al temple i es va traure el mobiliari religiós, les imatges de sants i verges, i fins i tot el tan venerat Cristo de la Paz, fent-se una immensa foguera amb tot això en la plaça de

l'ajuntament. Les joies de l'església van quedar depositades en el consistori que posteriorment les traslladaria al Banc d'Espanya. Amb l'edifici del temple es van pensar diversos usos com per exemple transformar-lo en mercat de proveïments. Finalment va ser emprat com a magatzem, carbonera i fins i tot com improvisada hospederia per a refugiats de guerra.

Acabada la guerra va ser consagrat de nou i les tropes italianes de la divisió Littorio, acantonades en part a Sant Joan després de prendre Alacant, van ajudar a la seua reconstrucció. No obstant això hem de lamentar la pèrdua de tan benvolgut patrimoni d'un gran valor religiós, sentimental i històric.

4. La font de pedra de plaça d'Espanya. Enfront de l'església, en la plaça on està l'ajuntament, davant del forn que fa cantonada amb carrer Major.

Aquesta font, que porta inscrit l'any 1938 en números romans, és la culminació de les obres de portada de les aigües potables a Sant Joan en plena guerra. Fins a aqueix moment el nostre municipi es proveïa amb l'aigua arreplegada en els pous de pluja i el sistema de séquies de reg que travessaven la localitat.

La portada d'aigua potable canalitzada des d'Alacant és una obra que es venia gestant des de feia anys. L'esclat de la guerra i l'arribada massiva de refugiats i desplaçats va provocar una gran demanda d'aigua i aliments perquè, d'uns 3.700 habitants es va passar a quasi 5.000. Les obres de canalització de la canonada van patir diferents contratemps provocats per la guerra i finalment, per a la seua consecució, es va emprar com a mà d'obra a presos procedents de les presons alacantines. L'ajuntament va promoure la subscripció d'abonats al nou sistema d'aigua per a ajudar a sufragar els

costos i així, a l'agost de 1938, va organitzar una festa per a la inauguració d'aquesta font, amb berenar per als xiquets i xiquetes.

5. La caserna de Carabiners i el cinema Olímpia.

Tornant cap a l'església avancem per carrer Comandant Seva i seguim recte a carrer Cervantes. Ens detenim en la caserna de la Guàrdia Civil.

Per cert, hem recorregut els carrers que apareixen en el cartell de l'exposició, per on fins als anys 60 transcorria el desaparegut tramvia d'Alacant a Mutxamel.

El cos de Carabiners s'encarregava de la vigilància de la costa i dels pobles de fins a quatre llegües a l'interior. Durant la guerra van jugar un paper molt actiu a Sant Joan ajudant al manteniment de l'ordre en la població, desplegant una relació molt estreta amb el pròxim lloc del Cap d'Hortes. Ocupaven aquest mateix edifici ja que el cos de Carabiners va ser absorbit per la Guàrdia Civil en els primers anys quaranta.

Parlant del lloc del Cap d'Hortes hem de recordar la bateria antiaèria que allí es va instal·lar per a frenar els bombardejos que des de Mallorca es dirigien a la costa per part de l'exèrcit italià que va ajudar a Franco i els revoltats. Un dels obusos que va impactar entre les roques del cap va ser guardat per Isidro Buades i ara es pot veure en l'exposició.

Enfront de la caserna existeix ara un solar tapiat amb un mur blanc on va estar situat el cinema Olímpia. En aquest cinema, d'entrançable record, es van realitzar funcions per a entretenir als xiquets i xiquetes de Sant Joan i

les colònies infantils, i va ser també seu de la Societat de L'auradors de Sant Joan durant la guerra.

6. La finca Pedro José. Des de carrer Cervantes prenem Degà Antonio Sala i arribem al carrer Carmelo Dávila i el parc que envolta el Jutjat de pau.

La finca Pedro José amaga una curiosa història que converteix a Sant Joan en escenari clau del final de la Guerra Civil, cal recordar que Alacant va ser l'últim lloc fidel al govern legítim de la República a ser pres per Franco.

Aquesta finca va servir com a habitatge de José Muñoz Vizcaíno, tinent coronel del cos de Carabiners. Entre altres coses sabem que Muñoz Vizcaíno es va distingir per ajudar sempre que va poder als veïns que li ho demanaven i així mateix, tenim documentada la seua intercessió en el proveïment de la població. Sota la finca, aprofitant l'antic celler, es construiria un refugi antiaeri amb dues boques o entrades avui visibles després de la intervenció arqueològica.

En aquesta finca, dies abans de la caiguda d'Alacant, Muñoz Vizcaíno va negociar amb dirigents falangistes la rendició pacífica de les últimes forces armades lleials a la República. El tinent coronel va ser posteriorment arrestat i empresonat al castell de Sant Ferran d'Alacant.

7. El carrer Sant Antoni. Seguim per carrer Carmelo Dávila cap a l'est i després de creuar la Rambla de la

Llibertat seguim per carrer Maestro Bonafonte fins a carrer José Lamaignere on girem a la dreta fins a carrer Sant Antoni.

Abans d'arribar al carrer Sant Antoni, i passant pel **carrer del Mestre Bonafonte**, aprofitem per a recordar a aquest docent que va exercir a Sant Joan abans i durant la guerra. Ramón Bonafonte, de fortes conviccions republicanes, com tants i tantes altres mestres, i treballadors públics, també va ser "depurat" en instaurar-se la dictadura, és a dir, va ser interrogat i investigat per a conèixer les seues accions durant el denominat "domini roig"; i encara que va ser apartat del seu càrrec -uns altres serien empresonats quan no afusellats-, va tornar a exercir, sent recordat molt gratament pels seus veïns i els seus alumnes.

Una vegada arribats al **carrer Sant Antoni** hem de caminar en direcció a la Rambla, i cercar la casa número 66. Té una reixa i un rètol que diu El Carmen, però en el seu moment va ser coneguda com a Casa Pillet o popularment Cà Pilé. Al costat d'aquest lloc, a punt d'acabar la guerra, van ser detingudes Pilar Primo de Rivera, germana del fundador de Falange, i Pilar Millán Astray, germana del conegut general revoltat, mentre viatjaven d'incògnit en un cotxe. De la delació i detenció de totes dues dones va ser acusat -sense proves segons ell- el regidor Ramón Ripoll Ruzafa, membre del partit socialista. Per por de les represàlies Ripoll va fugir cap al port d'Alacant sent l'únic santjoaner que va aconseguir salpar en el famós Stanbrook, el vaixell que va traslladar a milers de republicans a Orà. Posteriorment Ripoll es va establir a l'Uruguai per a no tornar a Sant Joan fins a 1974.

Una curiositat: en un dels habitatges d'aquest carrer va estar pintada la cara de José Antonio Primo de Rivera amb la inscripció "Present" visible fins fa ben poc.

Arribant a la Rambla, a mà esquerra, a la cantonada del carrer Sant Antoni, va estar la casa anomenada del Roch de la Rama -derrocada per a la prolongació de l'avinguda. En aquesta casa va estar una altra de les txeques que va haver-hi a Sant Joan.

8. El Grup escolar Hermenegildo Giner de los Ríos.

És l'actual col·legi Cristo de la Paz, així que des de carrer Sant Antoni girem a l'esquerra a avinguda la Rambla.

L'edifici del Grup escolar va ser construït entre 1933 i 1934, en el marc dels plans de la II República per a millorar i modernitzar el sistema educatiu. Forma part també del primer eixample de Sant Joan, ja que se situa en la Rambla, o avinguda de Galà i Hernández, com es deia llavors, enfront de la nova Casa Consistorial.

Anomenat Hermenegildo Giner de los Ríos -en honor al germà del fundador de la Institució Lliure d'Ensenyament, que va tenir gran vinculació amb Alacant- va ser el lloc que va servir de recepció als primers xiquets i xiquetes arribats de Madrid en 1936. Ens conta Constància de la Mora que el propi alcalde Emilio Urios va rebre a aquest primer grup de refugiats, oferint-los un calorós discurs, acompanyat de molts veïns i veïnes que, malgrat la pluja, van eixir a donar-los la benvinguda.

Al contrari que en la veïna ciutat d'Alacant, que va patir constants i sistemàtics bombardejos contra objectius estratègics i la pròpia població civil, el nostre municipi mai va ser bombardejat. No obstant això sí que es va

preparar per al que poguera ocórrer i immediatament es va constituir una Junta de Defensa Passiva, que es va encarregar de les obres del refugi antiaeri que està just davall del col·legi. El refugi, d'àmplia capacitat, comptava amb respiradors i dues boques d'entrada i eixida, una en cada lateral de l'edifici, més una tercera que donava a la mateixa Rambla, fora del reixat del centre.

Hem de tenir en compte que Sant Joan, tan pròxim i unit per tramvia a la capital, rebia totes les vesprades a centenars de persones que fugien dels bombardejos d'Alacant per a passar la nit en llocs segurs; aquest fenomen es va denominar "la columna de la por".

Enfront del col·legi i pegat a l'ajuntament -on ara hi ha una botiga d'electrodomèstics- va estar el cinema Cervantes. A més de cinema i teatre, va ser la seu del grup local d'Esquerra Republicana. En la façana del Cervantes s'instal·laria un altaveu que retransmetia les notícies de l'avanç de la guerra i donava els senyals d'alarma. Com a dada curiosa direm que a les nits els carrers i les cases havien de romandre a les fosques per a evitar ser objectiu dels bombardejos.

9. L'Ajuntament. En plaça d'Espanya, ací acaba el nostre recorregut.

L'edifici que ara veiem es va construir en els anys 80 del segle XX sobre l'anterior ajuntament dels anys 20. Va ser la seu de la corporació local i la Comissió Gestora que va regir el nostre municipi en aquells anys. Ací es mesurava i prenien les mides a tots els mossos que anaven, no ja al servei militar sinó a la pròpia guerra, i que van lluitar en els fronts de Madrid, Terol, Extremadura o Catalunya, sense que avui dia sapiem exactament el número de morts. El que sí que coneixem, per documents i testimoniatges, és que

en acabar la guerra els regidors republicans van ser durament interrogats ací, rebent tortures i sent empresonats en molts casos. També sabem que entre març i abril de 1939 es va establir a Sant Joan una seu del Camp de Presoners d'Alcoi on es va prendre declaració a més de 400 soldats.

En aquest mateix edifici en 1937 -en plena guerra per tant- es va habilitar un quart amb prestatgeries de fusta perquè servira d'arxiu. Tal vegada aquesta preocupació dels nostres regidors republicans va ajudar al fet que gran part de la documentació se salvava de molts perills, protegint així unes peces clau de la nostra història i la nostra fràgil memòria.

Gràcies per la vostra atenció!!!!

Pot ser aquest recorregut ha avivat els teus propis records d'aquells anys o tal vegada el que et van contar els teus avantpassats. Aqueixos records són molt valuosos i gràcies a ells, i als documents custodiats, hem construït aquest recorregut i la pròpia exposició *Villa Rusia. Guerra Civil a Sant Joan d'Alacant. Fonts per al seu estudi*. Si vols pots sumar la teua memòria a aquest projecte contactant amb l'Arxiu Municipal i el projecte t'Estime en archivo@santjoandalacant.es o testime@santjoandalacant.es

Tens més informació, bibliografia i materials expositius sobre la Guerra Civil en la web de l'ajuntament dins de l'Arxiu Municipal/Villa Rusia.

Arxiu Municipal/Sant Joan t'Estime

Abril 2020.

